

Birgi Tarihî Yerleşiminin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Korunmasında Yer Kimliğinin Rolü

Prof. Dr. Hümevra Birol^{1*}
Yonca Yılmaz²
Cansu Saçan³

Geliş tarihi: 30.08.2019
Kabul tarihi: 10.09.2019

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 185-197
Yıl: 2019

This article was checked by Turnitin.com.
Similarity Index 3%.

¹ DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,
humevra.akkurt@deu.edu.tr
OCRID ID 0000-0002-2941-7702

² DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,
yoncayilmaz94@gmail.com
OCRID ID 0000-0001-6708-2029

³ DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,
mim_cansusacan@gmail.com
OCRID ID 0000-0002-6007-2976

* Sorumlu yazar

ÖZ

Toplumun içinde yaşadığı doğal ve yapay çevre ile etkileşimini ve bu etkileşim çerçevesinde karşılıklı olarak değişimini konu alan çalışmalar, doğal ve yapılı çevrenin sunduğu fiziksel unsurların yanı sıra kullanıcı toplumun tarihsel, kültürel ve sosyal değerlerini de konu almaktadır. Söz konusu etkenler ile şekillenen toplum-çevre ilişkileri, aidiyet ve sahiplenme duygularının oluşmasında, toplumsal kimliğin ve yer kimliğinin kurulmasında etkin rol oynamaktadır. Yer kimliği, birey ve toplumların değer, ideal, davranış ve becerileri ile biçimlendirdikleri mekânsal ve kentsel örüntü üzerinden kendilerini tanımlaması olarak tariflenmektedir. Bu yaklaşım, geçmiş-bugün ilişkisini somutlaştıran ve yerin zamanda sürekliliğini ortaya koyan tarihi alanları yer kimliğinin önemli bir parçası haline getirmektedir. Bu nedenle, kültürel mirasımızın önemli parçası olan tarihi alanların sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması hedefinin benimsendiği günümüzde, toplum yer ilişkilerinin güçlendirilerek sürdürülmesi önemlidir. Bu kavramsal çerçeve içinde kurgulanan çalışma, tarihi alanların korunmasında toplum-yer ilişkilerinin sürdürülebilirliğine ilişkin tartışmaları, geleneksel karakterini büyük ölçüde koruyabilmiş olan Birgi yerleşimi üzerinden ele almaktadır. Bu kapsamda yerleşimin tarihsel ve günümüz dinamikleri üzerinden toplum-yer ilişkilerinin nasıl şekillendiği ve yer kimliğinin temel unsurları irdelenmekte; yerin yüzleşmekte olduğu kültürel turizm etkisi ile dönüşümü ve bu kapsamda toplum-yer ilişkilerinin nasıl evrildiği tartışılmaktadır. Öte yandan, yerleşimde sürmekte olan koruma yaklaşımları ele alınmakta, yerleşimin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması kapsamında yer kimliğinin güçlendirilerek sürdürülebilmesi için ilkesel öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik, Tarihi Yerleşim Koruma, Yer kimliği, Yerel Kimlik, Birgi

The Role Of Place Identity In Preservation Of Birgi Historical Settlement With A Sustainable Approach

Prof. Dr. Hümevra Birol^{1*}
Yonca Yılmaz²
Cansu Saçan³

First received: 30.08.2019

Accepted: 10.09.2019

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 185-197

Year: 2019

This article was checked by *turnitin.com*.
Similarity Index 3%.

¹ DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,
humevra.akkurt@deu.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-2941-7702

² DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,

yoncayilmaz94@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-6708-2029

³ DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tınaztepe Kampüsü 35160 Buca/İZMİR/Türkiye,

mim_cansusacan@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-6007-2976

* Corresponding Author

ABSTRACT

Studies about interaction of the natural and artificial environments in which societies live and mutual change within the framework of this interaction deals with the physical elements of the natural and built environment, as well as with the historical, cultural and social values of the factors play an active role in the formation of feelings of belonging and ownership and establishment of social identity and place identity. Place identity is defined as the definition of individuals and societies by themselves through spatial and urban patterns formed by their values, ideals, behaviours and skills. This approach renders the past-present relation tangible and makes the historical areas that reveal the continuity of place in time an important part of the identity of the place. Today, as a goal of preservation of historical places which are part of our cultural heritage with a sustainable approach is increasingly adopted, it is important to maintain and strengthen the community-place relations. This study discusses the sustainability of community-place relations are shaped through the historical sites through the Birgi settlement, which has largely preserved its traditional character. In this context, how the society-place relations are shaped through the historical and contemporary dynamics of the settlement and the basic elements of the place identity are examined; the transformation of the place due to the effects of cultural tourism and the evolving of the society-place relations are discussed. On the other hand, ongoing conservation approaches in the settlements are mentioned and principles are proposed for strengthening and maintaining the identity of the place within the scope of sustainable settlement protection.

Keywords: Socio-Cultural Sustainability, Historical Settlement Conservation, Place Identity, Local Identity, Birgi

GİRİŞ

Toplumun doğal ve yapay çevresini biçimlendirmesi ve aynı zamanda bu çevre tarafından biçimlendirilmesi, insanlık tarihi boyunca ele alınan ve tartışılan bir olgudur. Başlangıçta, doğal çevrenin sınır ve olasılıkları üzerinden bir yaşam kuran insanoğlunun toplumsal yaşamı da doğa ile kurduğu ilişki üzerinden şekillenmiştir. Bu ilişkinin, insanoğlunun edilgen konumdan etkin konuma geçişi ile evrildiğine dikkat çeken Özerkmen (2002), başlangıçta doğaya karşı savunmasız ve güçsüz olan insanoğlunun süreç içerisinde çevresini denetleyen ve hatta sömüren, egemen olmak isteyen toplumlar oluşturduğunu belirtmektedir.

Toplum-çevre ilişkilerinin gelişiminde etkin olan bir diğer konu, çevre olgusunun kapsamının genişlemesidir. Önceleri doğal ortam ile sınırlı olan çevre, insanoğlunun doğal çevreyi ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda biçimlendirmesi ile yeni bir tanım kazanmıştır. Genel tanımı ile çevre, insanı etkileyen ve ondan etkilenen her şey olarak tariflenmektedir (Ökmen, 2010). Bu etki alanı ise doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal çevre insan üretimi olmayan oluşumları tariflemektedirken, yapay çevre ise doğal olanın toplum eliyle değişime uğramış halini ifade etmektedir. Tarih boyunca toplumlar doğal çevrenin sunduğu topografya, iklim, bitki örtüsü gibi fiziksel etkenler ve deneyim; ihtiyaç; gelenek ve görenek; inanç gibi sosyo-kültürel değerler doğrultusunda mekansal üretimler gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde, söz konusu üretimin sonucu olarak basit kırsal yaşam biçiminden karmaşık kentsel yaşam biçimine dönüşen toplumsal boyut ve onun mekansal karşılıkları izlenebilmektedir (Kılıç,2006). Bu bağlamda, Oğurlu'nun (2014) ifadesi ile birbirleri ile etkileşim halinde olan doğal, kültürel, sosyal ve yapay unsurlardan oluşan fiziksel çevre, toplum tarafından biçimlendirilen yapay çevrenin karmaşık, interaktif, değişken yapısını ortaya koymaktadır.

Yapay çevrelerin fiziksel ortamın yanı sıra kullanıcı toplumun sosyo-kültürel yapısı ve tarihsel birikimi üzerinden şekillenmesi, ortaya çıkan mekansal örüntülerin bireysel ve toplumsal kimliğin önemli parçaları olmasını sağlamaktadır. Kullanıcısının değer yargıları, inançları, gelenek ve göreneklere, komşuluk ve aile ilişkileri, gündelik yaşam rutinleri gibi sosyal, kültürel, tarihsel ve psikolojik etkenler ile şekillenen yapı gelenekleri; özellikle konut yapıları üzerinden mekansal kurgu, yönelim, görsel geçirgenlik, açık ve kapalı alan kullanımları ile farklı mekansal kimliklere sahip ürünler ortaya çıkarmaktadır.

Bir canlı veya nesneyi diğerlerinden ayıran nitelikler olarak tanımlanan kimlik olgusu, kentsel ve mimari mekanın yaşam ve yaşayan tarafından şekillenerek anlam kazanması ve "yer" haline dönüşmesinde etkindir (Proshansky vd., 1983; Low ve Altman, 1992; Hall, 2000; Kılıçkiran, 2013; Birol Akkurt, 2010). Yer-mekan kavramlarının tarih boyunca devingen bir yapıda olduğuna dikkat çeken Auge (2016), söz konusu kavramların evrilmesinde rönesans ve modernleşmenin önemli eşikler olduğunu belirtmektedir. Auge'e göre günümüzde yer, mekandan belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Bu bakışla, belli bir coğrafyada örf, adet, alışkanlık ve ritüelleri birlikte yaşayan kişilerin izlerini taşıyan yer, bireyin bulunduğu mekanı öznel deneyimlerine göre içselleştirmesine, orada güven ve aidiyet duymasına imkan vermekte; böylelikle bireyin fiziksel çevre ve yaşam alanı ile arasındaki bağ güçlenmekte ve anlamlı hale gelmektedir. Bireysel kimlikle ilintili olarak gelişen yer kimliği kavramı, insanların yaşadıkları yer ile kurdukları bağı ifade etmektedir. Yer kimliğini bireyin fiziksel çevre üzerinden kendisini tanımlaması olarak tarifleyen Proshansky (1983), kavramın ideallerden, inançlardan, tercihlerden, hislerden, değerlerden, hedeflerden, davranış eğilimleri ve becerilerden etkilendiğini işaret etmektedir (White vd., 2008). Bu noktada dikkat çekilen diğer hususlar, yer kimliğinin yerin ayırt edilebilir olması ve sürekliliğinin sağlanmasına olan katkısı; ait olma duygusunu geliştirmesi ve toplumsal bir ortaklık sağlamasıdır. Bu yaklaşım, geçmiş-bugün ilişkisini ve bu kapsamda yerin zamanda sürekliliğini sağlayan tarihi alanları yer kimliğinin önemli bir parçası haline getirmektedir.

Tarihi yapı ve alanlar, geçmişin bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra birey ve toplumların yer ile bağlarının kurumundaki etkileri ile toplum-çevre ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu alanlar, sahip oldukları kentsel, mimari, sanatsal ve teknolojik nitelikleri ile somut; taşıdıkları anı, bellek, mit, kimlik değerleri ile somut olmayan kültürel değerlere sahiptir. Birey ve toplumların yaşadıkları çevre ile ilişkilendirmelerini, bu çevre ile etkileşim içine girerek aidiyet, yere bağlılık duygularını sürdürmelerini sağlayan kültürel değerler, tarihi yapı ve alanların yer kimliğinin kurumunda etkin rol

oynamasını sağlamaktadır. Bu noktada öne çıkan tartışma, yer kimliğinin sürekliliğinin sağlanmasında tarihi alanların rolü ya da tersi bir bakışla, tarihi alanlardaki sürdürülebilir koruma yaklaşımlarında yer kimliği olgusunun etkisidir. Tarihi alanların miras niteliğinin sürdürülmesinde nesnel koruma yaklaşımlarının terk edildiği, bu mirasın fiziksel, sanatsal, toplumsal ve kültürel girdileri ile bütüncül olarak korunması hedefinin benimsendiği günümüzde toplum-yer ilişkilerinin anlaşılması ve bu ilişkilerin sürdürülerek korunması önem kazanmıştır.

Yukarıda tanımlanan kavramsal çerçevede bu çalışma, tarihi alanların korunmasında toplum-yer ilişkilerinin sürdürülebilirliği tartışmalarını Birgi tarihi yerleşimi üzerinden ele almaktadır. Bu kapsamda yerleşimin tarihi ve günümüzde barındırdığı fiziksel, toplumsal dinamikler tanımlanmakta, bulgular üzerinden Birgi’de toplum-yer ilişkilerinin nasıl biçimlendiği, yerin günümüz dinamikleri ve bu kapsamda yüzleşmekte olduğu kültürel turizm etkisi ile dönüşümü irdelenmekte ve bu süreç doğrultusunda toplum-yer ilişkilerinin nasıl evrildiği tartışılmaktadır.

Yer’in Tanımı: Birgi

Batı Anadolu’da Küçük Menderes vadisinde bulunan Birgi, İzmir ili Ödemiş kazasına bağlı Bozdağ’ın eteklerinde kurulmuş ve önemli medeniyetlere merkez olmuş bir yerleşimdir. Tarihi Frigler dönemine kadar uzanan kent sırasıyla Lidya, Pers, Hellen, Roma, Bizans, Aydınolu Beyliği ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır (İşeri, 1998). Diri’nin (2010) aktarımına göre Lidya, Pers ve Hellen dönemlerinin kentsel yapılanma ilkelerine dair izler barındırmayan Birgi, kaynaklarda ilk olarak M.S.1. yüzyılda Roma döneminde Dioshieron adı ile tanımlanmaktadır. 10. yüzyıla gelindiğinde Bizans hakimiyetinde olan ve savunma amacıyla yüksek bir mevkiye, bir kale-şehir olarak gelişmiş olan yerleşim Pyrgion veya Pyrgi olarak adlandırılmıştır (İşeri, 1998).

14. yüzyıl başlarında, Aydınolu Beyliği’nin merkez kenti ilan edilerek Birgi adıyla anılmaya başlanan yerleşimin tarihçesine yönelik ayrıntılı bilgi bu döneme yöneliktir. İbn-i Batuta ve Mısırlı Sihabud-Din el-Umari kenti ziyaret etmiş ve eserlerinde Birgi’nin topoğrafyası, mimari dokusu, sosyal ve ekonomik hayatı hakkında gözlemlerini aktarmışlar, yerleşimin ticari ve askeri anlamda gelişmiş olduğunu ifade etmişlerdir (Diri, 2010). 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı hakimiyetine geçen yerleşim, İmam-ı Birgivi olarak bilinen İslam âliminin bölgeye yerleşmesi ile dini açıdan da önemli bir merkez haline gelmiştir. Yerleşimin Bizans, Aydınolu ve Osmanlı dönemlerinde üstlendiği toplumsal ve ticari merkez niteliği, farklı dönemlerin mekansal örüntülerinin bir aradalığına imkan tanımış ve nitelikli bir kentsel, mimari yapı oluşmuştur.

Yerleşimi ziyaret eden Evliya Çelebi, Chishull gibi gezginlerin eserleri ve Osmanlı Devleti resmi evraklarından 17. yüzyıla kadar toplumsal ve ekonomik açıdan gelişimini sürdürdüğü izlenebilen Birgi, aynı yüzyılın sonuna gelindiğinde göç veren bir yerleşime dönüşmüştür (Gümüsoğlu, 2008). Zillioğlu (1985)’nin aktarımına göre Evliya Çelebi’nin eserinde bu süreç Celali İsyanları ile ilişkilendirilmiş; hareketin liderlerinden Birgili Cennetoğlu’nun yakalanma çalışmaları sırasında kentin tahrip edilerek yerli halkın öldürüldüğü

Şekil 1. Birgi Çakırağa Konağı. 1964.
<https://kentstratejileri.com>

ya da göçe zorlandığı şeklinde tarif edilmiştir (Diri, 2010). Bu süreçte deprem ve sel gibi afetlerin yaşandığı kent, 19. yüzyıla gelindiğinde Aydın-İzmir demiryolu inşası ve demiryolu hattı üzerinde konumlanan Ödemiş'in ön plana çıkması sonucu bölge merkezi konumunu yitirerek gelişimi yavaşlayan bir yerleşim haline gelmiştir. 19. yüzyıl ortalarında 5900 kişinin ikamet ettiği bilinen Birgi'nin, bölgesel odak niteliğini kaybetmesi ile birlikte demografik yapısında da yitim yaşanmıştır. Yerleşimin fiziksel ve toplumsal yapısını dönüştüren bir diğer önemli eşik, 20. yüzyılın ilk yarısını etkisi altına alan savaş ve işgal yıllarıdır. 1. Dünya Savaşı'nı takiben başlayan işgal yıllarında, Birgi, 1920'de Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, Kuvayi Milliye kuvvetleri ve yerel halkın karşı duruşu sonucunda 1922'de işgal son bulmuş, ancak yerleşim bölgeden çekilen işgal kuvvetleri tarafından ateşe verilmiş ve çok sayıda yapı yanarak yok olmuştur. Birgi'nin tarihi dokusunun büyük bölümünün yok olmasına neden olan bu yangın sonucunda yerleşimi doğu-batı doğrultusunda ikiye bölen derenin doğusundaki bütün mahalleler yok olmuştur. İşgal, yangın ve yangın sonrası yaşanan göç nedeniyle 1935 yılında yerleşim nüfusu 2430'a düşmüş ve 21. yüzyıla dek durağan bir seyir göstermiştir. Gelişen koruma disiplini ve kültürel mirasa yönelik bilincin artması sonucunda yerleşimde kültürel turizm faaliyetlerinin başlaması nüfus hareketlilikleri yaşanmasına neden olsa da genç nüfusun ekonomik ve sosyal nedenlerle yerleşimi terk etmesi nedeniyle nüfusta bir artış gözlenmemiştir. Günümüzde, yoğunlukla 40 yaş ve üzeri topluluğun ikamet ettiği Birgi'nin nüfusu 2061 kişidir.

Şekil 2. Birgi genel görünümü. 2019.

Birgi'de Sürdürülebilir Koruma Yaklaşımları ve Yer'in Dönüşümü

Nitelikli geleneksel mimari örnekleri, güçlü tarihsel bağları ve somut olmayan kültürel değerleri ile önemli bir miras alanı olan Birgi'deki koruma çalışmaları, 1922 Yangını sonucunda yerleşimde oluşan tahribata yönelik önlemler alınması gerekliliği ile gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda sanat tarihi profesörü Rudolf M. Riefstahl Çakırağa Konağı'nın korunması amacıyla Bakanlığa başvuruda bulunmuş, (Başaranbilek, 2013), başvuruya istinaden 1929 yılında "Vekalet Asar-ı Atika Müfettişlerinden" Ahmet Aziz Ogan tarafından Birgi ile ilgili ilk rapor¹ düzenlenmiştir (Aziz, 1929). Yerleşimin kentsel ve mimari eserlerinin korunmasına dair eylemler 1940'larda Çakırağa Konağı'nda yapılan onarımlar ile başlamıştır. Aynı dönemde, 1947'de Birgi için bir imar planı hazırlanmış, plan kapsamında 1939 senesinde yaşanmış olan sel ve 1944 senesinde gerçekleşen deprem nedeniyle

¹ Bu rapor kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk çalışma olması nedeniyle Türkiye koruma tarihi açısından da önem taşımaktadır. (Özcan ve Koç San, 2011)

oluşmuş tahribat sonrası öngörülen yeniden yapılanma ve afetlere karşı alınacak önlemler ele alınmıştır. Bu yaklaşımla, olası bir selden etkilenmeyecek bir kotta, Cumhuriyet Mahallesi olarak adlandırılan yeni bir merkez kurgulanmış, yeni yapılaşmaya yönelik geleneksel konut ile uyum arayan kararlar önerilmiştir (Özcan ve Koç San, 2011). 1947 planının benimsediği yaklaşımın günümüzde Birgi'nin kimliğini koruyabilmiş bir yerleşim olmasındaki katkısı açıktır.

Yerleşim bütününe ele alan tespit ve tescil çalışmaları ise 1974 yılında, 136 sivil yapı ve 25 anıt yapının tescillenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları sınırları belirlenerek koruma amaçlı imar planı düzenlenmesi kararı alınmış, ancak koruma amaçlı imar planının hazırlanarak onaylanması ancak 1996 yılında gerçekleşebilmiştir. Öte yandan, 1997 yılında Çekül Vakfı Birgi için aktif çalışmalarına başlamış, akademi ve diğer vakıflarla ortak hareket edilerek paneller, yaz okulları, seminerler düzenlenmiştir (Başaranbilek, 2013). Söz konusu organizasyonların yanı sıra, akademik çalışmaların da yoğunlaşarak devam ettiği Birgi tarihi yerleşimi, 2012 yılında UNESCO Dünya Mirası Aday Listesi'ne kabul edilmiştir. Günümüzde yerleşim merkezinin kentsel sit olarak tescillendiği Birgi'de 50 adet anıtsal ve 208 adet sivil tescilli yapı bulunmaktadır; yerleşim çevresinde ise arkeolojik ve doğal sit alanları yer almaktadır (İzmir II No'lu KTVKK Müdürlüğü). Yerleşimde tekil yapılar özelinde restorasyon uygulamaları ve kentsel bağlamda sokak sağlıklaştırma çalışmaları sürdürülmektedir.

Şekil 3. Birgi Taşpazar mevki sokak sağlıklaştırma çalışmaları öncesi ve sonrası.

Birgi'nin kırsal ve yerel niteliklerinin, kültürel değerlerinin bilinirliğini sağlayan bir diğer araç sinema ve televizyon programlarıdır. Birgi, bir yandan sahip olduğu atmosfer ile birçok dizi ve filme arka plan oluşturmuş (İslamoğlu, 1966; Tatar Ramazan, 2013; Unutursam Fısılda, 2014; Yeşil Deniz, 2015; Görevimiz Tatil, 2017), öte yandan anıtsal mimarisi ile önemli bir belgesele (Çakırağa Konağı, 1970) konu olmuştur. Söz konusu sanatsal üretimler, çekim süreçleri ve izleyicilerin deneyimleme arzularını uyandırması nedeniyle Birgi'ye ekonomik anlamda da katkı sağlamıştır. Yerleşimin dizi ve filmler aracılığıyla bilinirliğinin artması, bölgesel ve ulusal ziyaretçilerin gelişini artırmış, turizm ve özellikle pansiyon işletmeciliği önemli bir işkolu olarak ortaya çıkmıştır. Gelişen kültür turizmi bir yandan yeni işkolları (pansiyonculuk, gastronomi faaliyetleri, turistik eşya satışı v.b.) üretirken diğer yandan tarihi yapıların restore edilmesini hızlandırmıştır. Ancak, pansiyon işletmecilerinin sadece küçük bir bölümü yerli halktır. Dolayısıyla, yerel değerlerin ortaya çıkardığı istihdam olasılığı ve ekonomi hacmi yerel halk tarafından kullanılamamaktadır. Oysa tarımsal ekonomiyle geçinen ancak güncel politikalar nedeniyle tarımsal üretimden kazanç sağlayamayarak büyük kentlere göç eden Birgi halkı için turizm, ekonomik ve toplumsal anlamda olumlu etki yaratabilecek bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, kültürel turizm faaliyetlerinin hemen hepsinin ekonomik yarar öncelikli kurgulanması, koruma disiplininin bu faaliyetlere şüpheli yaklaşmasına neden olmuştur. Bu kaygı ile turizm potansiyelin kentin kimliği ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak doğru yönlendirilmesi, yerel yönetimlerin ve mesleki kuruluşların bu duyarlılığı oluşturmak için yerel halk ile birlikte hareket etmesi önemlidir.

Şekil 4. Birgi Çınaraltı meydanı. Fotoğraf: Okan Çakmakçoğlu. <http://sumakocelbi.com>

Şekil 5. Birgi'de pansiyon olarak dönüşen geleneksel konut. <http://www.yenigelinevi.com/>

BİRGİ YERLEŞİMİNDE TOPLUM – YER İLİŞKİLERİ

Çok katmanlı tarihsel yapısı, bu katmanların ortaya koyduğu nitelikli mekânsal örüntüsü ve toplumsal yapısı ile Birgi, korunması gerekli kültürel miras alanıdır. Yerleşimin sahip olduğu miras niteliğini güçlendirerek geleceğe aktarması için yerel halkın bu mirasa sahip çıkması, ancak öncelikle sahip olduğu değeri anlaması ve kendini bulunduğu yere ait hissetmesi gereklidir. Bu yaklaşımla öncelikle Birgi'de toplum-yer ilişkisinin nasıl kurulduğu ve yer kimliğinin temel bileşenleri tespit edilmiş; ardından alan kullanıcıları ile gerçekleştirilen görüşmeler ile söz konusu kimliğin nasıl evrildiği ve günümüz dinamikleri belirlenmiştir. Çalışma kapsamında alan kullanıcısı ile gerçekleştirilen görüşmeler bir yandan günümüz kesitinde toplum-yer ilişkilerinin bileşenlerini ortaya koymuş, öte yandan Birgi'nin yerel karakter ve yer kimliğinin sürdürülebilirliğini sağlayabilecek koruma stratejileri için ipuçları sunmuştur.

Birgi'de toplum-yer ilişkilerinin günümüz bileşenlerinin ve kullanıcıların yer ile bağlarının anlaşılması hedefi ile yapılan çalışmada yirmi iki kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yaşam rutinleri ve konfor beklentilerindeki farklılıklar nedeniyle farklı yaş grupları ile görüşmenin hedeflendiği çalışmada 15-25 yaş aralığında üç, 25-60 yaş aralığında on üç, 65 yaş üstü altı kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde öncelikle bireylerin Birgi ile ilişkisinin tanımlanmasına, ardından yerleşimin onlar için ne ifade ettiğinin anlaşılmasına yönelik sorular yöneltilmiştir. Bireylerin nereli oldukları, farklı yaşam alanları, üretim kolları ve günlük yaşam pratiklerini anlamaya yönelik görüşmelerde, bireylerin yoğunlukla doğma büyüme Birgi'li olduğu ve büyük bir oranla (11 kişi) tüm yaşamlarını Birgi'de geçirdikleri belirlenmiştir². Görüşmeler üzerinden tespit edilmesi hedeflenen bir diğer bilgi grubu, bireylerin yer ile kurdukları ilişkinin niteliğidir. Bu hedefle, bireylerin yaşadıkları evlerden memnuniyetleri (evlerin niteliği, beklentilerini karşılayıp karşılamadığı), kendileri için Birgi'nin anlamı ve hangi hisleri barındırdığı sorgulanmıştır. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu (16 kişi) Birgi dışında bir yerde yaşamak istememektedir. Farklı bir yerde yaşamak istediğini belirten 6 kişi ise bu talebin geri dönmek koşulu ile olduğunu vurgulamıştır. Birgi'nin kendileri için ne anlam ifade ettiğine ilişkin konuşmalarda büyük çoğunluğun (20 kişi) bu alanda yaşamaktan memnun olduğu görülmüştür. Bu kişiler Birgi'nin havasının çok temiz olduğunu, doğal ortamının yaşamak için çok uygun olduğunu, aile ve komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğunu belirtirken, ticaretle uğraşan iki kişi insan ilişkilerinin güvensiz olduğuna işaret etmiştir. Tüm bu bulgular, bireylerin Birgi'de yaşamaktan memnun olduklarını, toplumsal bağın güçlü olduğunu, doğal ve yapay çevrenin bireylerin beklentilerini büyük oranda karşıladığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, görüşmeler üzerinden toplumsal aidiyet (Birgili hissetmesi), sahiplenme (Birginin değerlerinin ve sorunlarının sahiplenilmesi, sorunlar için çözüm üretme çabası), özgür (Birgi ile

² Görüşme yapılan kişilerden 18'inin Birgili, 2 kişinin İstanbullu ve 2 kişinin Ödemişli olduğu; 11 kişinin tüm yaşamını Birgi'de geçirdiği, 8 kişinin eğitim ve 2 kişinin evlilik nedeni ile yerleşim dışında yaşam deneyimi olduğu belirlenmiştir. Görüşme yapılan kişilerin 20'si Birgi'de yaşamını sürdürmekte, iki kişi ise Birgi'de çalışmakta ve Ödemiş'te ikamet etmektedir.

gurur duyma) gibi değerler tespit edilmiş; bulgular yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum bağlamında değerlendirilmiştir.

Doğal, sosyal, yapısal öğelerin çeşitliliği ve bu çeşitlilikten kaynaklanan kültürel değerleri barındıran Birgi'nin tarihsel geçmişi ve bu geçmişte öne çıkan değerleri, yerleşimin yer kimliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Solak'ın (2017) da işaret ettiği üzere, dini görüş ve etnik köken toplum içi yaşamsal alışkanlıkları belirlemekte; cinsiyet, yaş, aile içi hiyerarşi gibi olgular ise örf, adet ve gelenek üzerinden toplumsal görüşleri biçimlendirmektedir. Tarihsel süreçte birçok kırılma noktası yaşayan kentte toplumsal kimlik de bu süreçle eş zamanlı bir değişim göstermiştir. Yerleşim, Bizans döneminden kalan askeri ve dinsel niteliği; Aydınoğlu Beyliği döneminde oluşan üretim faaliyetleri ve ticari niteliği; Osmanlı dönemindeki İslami merkez olma iddiası gibi önemli toplumsal hafızalar barındırmaktadır. Öte yandan, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren ticaret ve kültür merkezi kimliğini yitirmesi sonrasında tarımsal üretim faaliyetlerine dayalı bir kırsal yerleşime dönüşmüştür. Bütün bu değişimler yerleşimin toplumsal hafızasının, mekân geleneğinin ve yaşam rutinlerinin biçimlenmesinde etken olmuş ve Birgi yer-kimliğini oluşturmuştur. Birgi üzerine yapılan çalışmalar ve alanda yapılan görüşmeler bir arada ele alındığında, yerel toplum tarafından beylik ve Osmanlı dönemlerinin öncelikle referans alındığı; gündelik rutinlerde belirleyici olan İslami inancın kadın ve erkek yaşam alanlarının tanımlanmasında da etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Birgi'de, topoğrafyanın belirleyici özelliklerinin yanı sıra İslami yaşam geleneğinin bir parçası olan mahremiyet algısıyla şekillenen organik ve içe dönük mimari kurguda kadınların sosyalleşme mekânları yarı özel avlularla sınırlanmışken, erkekler kamusal alanlara açılan kahvehanelerde sosyalleşmektedir. Gümüsoğlu (2008), İslam dini içerisinde şeriatı öğütleyen bir çizgiyi benimsemiş İmam Birgivi'nin yaşadığı dönemde halktan yeterli desteği görmemiş olduğunu aktarmakta, ancak dönemin geleneksel yaşamı doğrultusunda kadın ve erkeklerin bir arada sosyalleşebilecekleri mekânsal karşılıkların var olmadığını belirtmektedir. Öte yandan 1950'lere dek yerleşimde varlığını sürdüren Halk Odası'nın kullanıldığı dönemin sosyal yaşamında cinsiyetler arası ayrımın olmadığını aktarmaktadır. Bir arada yaşamı mümkün kılan mekânsal oluşumların eksikliği, İslami gelenek çerçevesinde yaşam sürmeyen genç nüfusta sosyal anlamda sınırlandırılma hissi yaratmakta ve bu grup özelinde Birgi'ye duyulan bağlılık duygusunu azaltmaktadır. Görüşülen 15-25 yaş aralığındaki kişiler, Birgi'de yapacak bir şey bulamadıklarını, sosyalleşebilecekleri alanların olmadığını ve bu nedenle olanakları daha geniş olan kentlere gitmek istediklerini vurgulamışlar, ancak ilerleyen yaşlarında Birgi'ye dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Yerleşimin kamusal mekân açısından sınırlı olasılıklarının 25 yaş üstü kadınların içe dönük mekânlar içerisinde oluşan komşuluk ilişkilerinin toplumsal güven duygularını geliştirdiği ve yere yönelik aidiyet hislerini güçlendirdiği belirlenmiş, buna karşın kamusal alanda sosyalleşen ve ticari hayatın içinde aktif olarak varolan erkeklerin toplumsal aidiyetlerini zayıflattığı tespit edilmiştir.

Şekil 6. Çalışma kapsamında görüşülen Birgi'li kadınların bir kısmı. 2019.

Coğrafi ve kültürel etkenlerin mekansal yapının biçimlenmesine etkisi, Birgi yerleşiminde de gözlenmektedir. Birgi yerleşiminin gelişim süreci incelendiğinde, çevresel veriler ile mimari doku ve toplumsal yaşantının birbirini şekillendirdiği gözlenmekte, bu doğrultuda eğimli topografyanın öngördüğü organik kentsel örüntü, geleneksel yaşam ve mahremiyet olgusunun yarattığı içe dönük mekân kurgusu, tarımsal üretimin biçimlendirdiği ışık mekânları ve peyzaj izlenebilmektedir. Yerleşimin yerel karakterinin oluşumunda etkin olan toplumsal yaşanti, yerel konutların mekansal kurgusunda da etkin olmuştur. Konut içi yaşamın mahremiyetini güçlendiren masif sokak yüzeyleri, sınırlandırılmış dış dünya olarak tanımlanan avlu ve bahçelerin konut ile ilişkisini kuran dış sofalı mekân kurgusu; yerel yaşamın izlerini ortaya koyan ayakkabılık nişi ve yerel zanaatkarlar tarafından üretilerek konut içi yaşamını zenginleştiren süsleme, bezeme, ahşap işlemeli tavan, sütun ve silmeler, toplumsal yaşantının yapılı çevredeki izleri olarak tanımlanmıştır.

Şekil 7. İç mekan, ahşap tavan örneği. 2019.

Şekil 8. İç-dış ilişkisini kuran sofa, Çakırağa Konağı. 2019

Şekil 9. Merdiven ve günümüzde örtü ile kapatılmış ayakkabılık nişi ilişkisi. 2019.

Şekil 10. Sofa ve sokak ilişkisi. 2019.

Birgi'nin yer kimliğinin oluşumunda etkin olan bir diğer unsur kırsal karakteridir. Yerleşimin kültürel niteliğini oluşturan sosyal bileşenlere ve bu bileşenlerin kırsal yerleşimlerin kurumundaki etkisine dikkat çeken Solak (2017), Birgi'yi, yaşamın öznel ve psikolojik süreçlerinin geçtiği, algı ve deneyimlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüştüğü kırsal bir yerleşim olarak tanımlamaktadır. Tarımsal üretime elverişli kırsal alanlarda çiftçilik veya hayvancılıkla uğraşan bir toplumun oluşması ve bu doğrultuda mekanlar üretilmesi; ormanlık bir alanda ormancılık, kerestecilik ve ahşap malzeme üzerine zanaat dallarının gelişmesi; değişen iklim koşullarına göre evrilen üretimin toplumların zamana bağlı üretim rutinleri geliştirmesi, yer kimliğinin kurulmasında belirleyici unsurlardır. Bu bağlamda, Birgi'nin toplum-yer ilişkilerinin temel kurucu öğelerinden biri kırsal niteliği ve kırsal yaşam rutinleridir. Bu doğrultuda şekillenen geleneksel konutların zemin katı ışık, ahır, bahçe ve taşlık bölümlerinden oluşmaktayken yaşam alanları üst kotlarda yer almaktadır. Günümüzde değişen konfor koşulları ve üretim şekilleri nedeniyle ışık, ahır ve taşlık işlevi dönüşerek depolama amaçlı kullanım, yaşa bağlı çok katlı kullanımın zorlaştığı durumlarda ise yaşam alanı olarak dönüşüm

yaygınlaşmıştır. Bahçeler ise peyzaj öğeleri, sosyalleşme mekanları ve devam eden kırsal gelenek doğrultusunda hayvanlar için barınma alanları olarak varlıklarını sürdürmekte, bu nedenlerle yerleşimde yaşayan insanlar için anlam taşımaktadır. Birgi'nin kırsal yaşam geleneği çerçevesinde şekillenmiş doğal ortamı, hem bu ortamda yaşamını sürdürmeyi içselleştirmiş yerel halk hem de ziyaretçiler ve Birgi'ye gelerek yerleşen kentliler için yere bağlanma nedeni olarak görülmektedir. Kırsal yerleşim özelliğinin sürmesi, Birgi'nin mimari dokusunun korunmasının yanı sıra yer kimliğinin güçlenmesi ve sürdürülebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Birgi yerel halkı, değişen günlük yaşama yönelik mekânsal beklentilerini dile getirmekle birlikte Birgi'nin kentleşmesini istemediklerini, köylerinin sahip olduğu nitelikler ile korunması gerektiğini ve yaşadıkları yer ile gurur duyduklarını belirtmektedir.

Şekil 11. Birgi'de kırsal yaşamın izleri. 2019.

BIRGI'DE YER KİMLİĞİNİN GÜÇLENDİRİLEREK KORUNMASINA İLİŞKİN TESPİT VE ÖNERİLER

Tarihi yerleşimlerin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunabilmesinde yer kimliğinin rolünü ortaya koymayı amaçlayan çalışmada, toplum-yer ilişkilerini oluşturan dinamikler tanımlanarak bu ilişkilerin nasıl biçimlendiği ve evrildiği konusu Birgi örneği üzerinden irdelenmiştir. Bir tarihi dokunun sürdürülebilmesinin o yerin mimari dokusunun fiziksel olarak korunmasının ötesinde yerel yaşantının sürekliliğinin de sağlanabilmesi ile mümkün olacağı fikri, çalışmanın dayanağını oluşturmuştur. Bu bağlamda toplum- yer ilişkilerinin girdileri olan mekân, yer, toplum, kimlik ve yer kimliği kavramlarını ve ilişkilerini analiz etmek önem kazanmaktadır. Söz konusu ilişkilerin anlaşılması ve geleceğe dair beklentiler doğrultusunda nasıl şekillenebileceklerinin tasarlanması, Birgi'nin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunabilmesi için son derece önemlidir.

Birgi, tarihi çevrelerin modern yaşam şartlarına uyum talebi ile hızla yok edildiği bir zamanda özgün niteliğini koruyabilen ve sürdürebilen nadir tarihi ve kırsal yerleşim alanlarından biridir. Tarihsel süreçte yaşanan kırılmalar doğrultusunda mekânsal ve işlevsel kimliğinde de değişimler yaşanan Birgi, özgün mimari dokusu ve zengin tarihsel-kültürel birikimleri ile geçmişin izlerini halen yansıtabilmektedir. Geleneksel dokusunu bugün de koruyabilmiş olan Birgi'de yerel kırsal yaşam da sürmektedir. Yerleşimin fiziksel ve coğrafi özellikleri ile yerel halkın sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimi arasındaki etkileşim, geleneksel dokunun yerel toplumu da etkileyip şekillendirdiği bir ilişkisellikte sürüp gitmektedir. Hayvancılık ve çiftçilikle geçimini sağlayan toplum, tarlalarda patates, bakla gibi ürünler; yaylalarda ise kestane, incir gibi meyveler yetiştirmeyi sürdürmektedir. Ekonomik kazancın tarıma bağlı olması nedeniyle iklim değişimlerinden etkilenen yerel halk, gündelik yaşam rutinlerini de mevsimsel döngüye uygun şekilde kurgulamakta, bu doğrultuda yaylaya çıkma kültürünü sürdürmektedir. Tarıma dayalı ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, toplumsal kimliği ve tarihi dokuyu korumak açısından önemlidir. Bu amaçla, yerel idare ve yetkili kuruluşlar tarafından üreticiyi destekleyecek çalışmalar yapılmalı, üretim devamlılığı ve kazancın eşit paylaşımı için üretim

kooperatifi örgütlenmeli, yerel ürün yelpazesinin çeşitliliği, tanıtımı ile ticaretinin güçlendirilmesi için katkı sağlanmalıdır.

Birgi'nin kültürel miras niteliği, yerel ekonomisinin güçlenmesine yönelik yaklaşımlar kapsamında kültür turizminin de önemle yer almasını ve bu yaklaşımla yeni iş kolları oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde sahip olduğu kırsal ve geleneksel dokusu ile Birgi, turistlere yönelik bir çekim merkezi durumundadır. Bu gelişme, tarihi dokuyu oluşturan geleneksel konutların konaklama, restoran, yöresel satış dükkânı gibi yeni işlevlerle dönüşmesine neden olmuştur. Turizm, yerel halkın Birgi'ye özgü değerleri ön plana çıkaracağı üretimler ve pansiyon, butik otel işletmeciliği gibi çalışma alanları ile ekonomik gelişimine katkı oluşturabilecek bir potansiyel barındırmaktadır. Ancak yerleşimin sahip olduğu potansiyelin doğru değerlendirilmesi ve turizmin yıkıcı etkileri oluşmadan kontrol altına alınması, tarihi dokunun turizm amaçlı kullanımının sınırlandırılması son derece önemle ele alınması gereken önceliklerdir. Alanda yapılan görüşmelerde, gelişen turizm faaliyetleri ile birlikte Birgi'de yöresel ürünlerin kullanımı yerine hazır ürünlerin alım satımının yapıldığı, ürün kalitesinin düşmekte olduğu ve bu nedenle gerek yerel halkın gerekse ziyaretçilerin tepkili olduğu tespit edilmiştir. Bu tepkinin ardında yatan olumsuz algı, tarihi çevrelerin turizm amaçlı kullanımlarında sıklıkla gözlenen "aynılık, tektiplik" durumudur. Yerleşimlerin kimliksiz bir oluşa sürüklenmesine neden olan 'aynılık', tarihi ve kültürel mirasın bozulmasına ve yerel karakterin zayıflamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, bireylerin yaşadıkları 'yer' ile ilişkilerini zayıflatarak yabancılaşmalarına yol açmakta ve toplumsal bağları zayıflatmaktadır. Bu anlamda kamu kurumları, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri tarafından yapılacak çalışmalar ve planlamalar önem kazanmaktadır. Yapılacak çalışmalarda Birgi'ye has değerler ön plana alınmalı; yerleşimin alt yapısı itibariyle hizmet verebileceği, toplumsal ve kültürel yapısı ile tolere edebileceği ziyaretçi potansiyeli belirlenmeli; olası turizm faaliyetleri bu yaklaşımla planlanmalı ve gerekirse kısıtlamalara gidilmelidir.

Birgi'nin yerel toplum için anlamını oluşturan unsurların etkileyici doğası, temiz havası, sürdürülmekte olan tarımsal üretimi ve güçlü toplumsal ilişkileri olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, Birginin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunabilmesi için doğal peyzajın, kırsal niteliğin ve toplumsal ilişkilerin korunmasının önemini vurgulamaktadır. Yerel toplumun güçlü komşuluk ve aile ilişkilerinin yardımlaşma ile pekişerek toplumsal ortaklık duygusunu güçlendirdiği gözlenmiştir. Dini kimliğin ön planda olduğu Birgi'de, turizm faaliyetleri kapsamında iki adet alkollü mekân açılmış, muhafazakâr yerel halk bu duruma karşı çıkarak mekanların kapatılmasını istemiş ve 2007 yılında kapanmasını sağlamıştır. Bu durum toplumun yerel değerlerine önem verdiğini ve sahiplendiğini, birlikte hareket etme duyarlılığına sahip olduklarını ve değişim toleranslarının sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespit Birgi'de öngörülecek gelişim senaryolarında toplumun geleneksel yaşam rutinlerinin, sosyal yapının önemle ele alınmasını, yeni işlev ve eylem önerilerinin bu yaklaşım ile belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Birgi halkının geleneksel doku ve yerel toplumsal yapısının sürdürülmesine ilişkin muhafazakâr tutumuna karşın, konut yaşantılarında değişime açık olduğu gözlenmektedir. Kullanıcının içinde yaşadığı tarihi konutlardan memnuniyet duymasına rağmen güncel konforu sağlayabilmek için tuvalet, mutfak gibi mekânları tarihi yapılarla ekleyerek kişisel çözümler ürettiği saptanmıştır. Bu durum çağdaş yaşam standartlarına yönelik uyumun sağlanmasına yönelik çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu eklerin tarihi konutların mimari karakterini zedelemeyen ve kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanması gereklidir. Kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen tadilatların sonlandırılması ve ihtiyaç duyulan yenilemelerin bilimsel, koruma ilkelerine uygun bir şekilde kurgulanması ancak bu yolla mümkündür. Bu anlamda, yerel idare, meslek odaları ve akademinin yerel halkın bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesine yardımcı olması, bilgi ve deneyimleri ile Birgi'nin yerel karakterinin çağdaş kullanım koşullarına uyumlu biçimde sürdürülebilmesine yardımcı olması önem kazanmaktadır. Bu hedefle geleneksel konut mimarisinin mekânsal olasılıklarının tespit edilmesi, kullanıcının mekânsal ve teknik beklentilerinin belirlenmesi ve bu bulgular doğrultusunda konut yapılarının mekânsal ve alt yapı açısından sağlıklılaştırılması için gerekli koşulların belirlenmesi gereklidir.

Günümüzde kültürel turizm baskısı altında olan Birgi'nin, sahip olduğu değerler ile sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması, tarihi mirasının geleceğe aktarılması için önemlidir. Gelişen turizm ile eş

zamanlı olarak genç nüfusun eğitim ve sosyal ihtiyaçlar odağında şekillenen arayışları nedeniyle yerleşimi terk etmesi, toplumsal sürdürülebilirlik açısından endişe vericidir. Diğer yandan yerel kullanıcının Birgi’li olmaktan, burada yaşamaktan gurur duyması ve sahip olduğu tarihsel değerlerin bilincinde olması, yerle kurulmuş bağın kuvvetli olduğunu göstermektedir. Bu durum, miras niteliğinin önemli bir parçası olan geleneksel yaşamın ve bu kapsamda şekillenmiş olan yer kimliğinin güçlendirilerek sürdürülmesinde yerel kullanıcının varlığının sürmesi açısından değerlidir. Birgi ve benzeri tarihi alanların sahip olduğu değerlerin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunabilmesinin çevresel, toplumsal ve ekonomik anlamda sürdürülebilmesi ile mümkün olduğu göz önünde tutulmalı ve miras alanlarına ilişkin koruma planlamaları bu bakışla kurgulanmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Kaynağı belirtilmeyen tüm fotoğraflar yazarlara aittir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, H. (1998). Bireysel ve toplumsal boyutlarıyla yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3).
- Auge, M. (2016). *Yok-yerler*. İstanbul: Daimon Yayınları.
- Asiliskender, B. (2004). Kimlik, mekan ve yer deneyimi. *Kültür ve İletişim*, 7(2), 73-94.
- Başaranbilek, E. (2013). *Dünden bugüne Birgi ve koruma / tanıtma çalışmaları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Birgi Sempozyumu bildiri metni, Birgi.
- Biol Akkurt, H. (2010). *Reconstitution of the place identity within the intervention efforts in the historic built environment, the role of place identity in the perception, understanding, and design of built environments*. (ed: Casakin, H., Bernardo, F.). Israel: Bentham Pub. 63-77.
- Ciravoğlu, A. (2006). *Sürdürülebilirlik düşüncesi-mimarlık etkileşimine alternatif bir bakış: “yer”in çevre bilincine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Diri, F. (2010). *Construction techniques of traditional Birgi houses*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülhan, D. (2016). *Sürdürülebilir kent ve kentsel kimlik örnekler: Birgi ve Bergama*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gümüšoğlu, F. (2008). *Birgi’de toplumsal yaşam ve değişim*. İstanbul:Bağlam Yayınları.
- Hall, S. (2000). *Who needs identity? Identity: A reader*. Londres: Sage.
- Karaçora, E. K., & Akçama, E. (2016). Yer kimliği, toplum duygusu ve çevresel tutum değişkenleri arasındaki kavramsal ilişkinin yapısal eşitlik modellemesi ile açıklanması. *Turkish Journal of Forestry*, 17(2), 194-200.
- Kılıçkırın, D. (2013). “Uğur Tanyeli’ye gecikmeli bir cevap: Başka bir ‘yer’ anlayışı mümkün”. *Arredamento Mimarlık*, (7-8), 52-59.
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). *Place attachment*. In *Place attachment*. Boston, MA: Springer.
- Ocaklı İşeri, K. (1998). *Birgi kent ve mimari üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü , İstanbul.
- Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdeal Kent Dergisi*, 2(3), 8-19.
- Ökmen, M. (2010). *Mekan-Ekosistem-Çevre-Ekoloji-Çevrebilim: Kavramsal Tartışma. Çevre Sorunları Üzerine Güncel Yazılar* içinde. (ed: U. Yıldırım). İstanbul: Lisans Yayıncılık. 11-43.
- Özcan, K., & Dilek, K. S. (2011). Kültürel miras yönetimi: Birgi bütünlük sit alanları için bir model. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 97-101.

- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42, 167-185.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, (3), 57-83.
- Solak, S. S. G. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Topçu, K. D. (2018). Determining a strategy for sustainable development of local identity: case of Birgi (İzmir/Turkey). *Iconarp International Journal of Architecture and Planning*, 6(2), 371-398.
- Turan, M.(1980). İnsan-çevre ilişkisine eleştirel bir bakış. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1), 31-54.